

คู่มือ ประโยค ป.๓ “อรรถกถาธรรมบท ภาค ๗ แปลโดยอรรถ” เล่มนี้ แปลมาจากอรรถกถาธรรมบท ภาษาบาลี ภาค ๗ ซึ่งเป็นผลงานของพระพุทฺธโชติสาจารย์ นักปราชญ์ชาวอินเดีย ผู้มีชื่อเสียงกึกก้องเดินทางไปสิงหล (เกาะลังกา) เพื่อแปลพระไตรปิฎกและอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี เมื่อ พ.ศ.๙๕๖ เป็นสำนวนการแปลอรรถกถา ซึ่งเป็นหลักสูตรวิชาแปลมคธเป็นไทย ชั้นประโยค ป.๓ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ศึกษาเนื้อหาหรือเรื่องราว จำนวน๖วรรคคือ

มลวรรค หมวดว่าด้วยมลทิน ในวรรคนี้เน้นถึงมลทินต่างๆ เช่น มลทินของชีวิต : ได้แก่ กิเลสและอกุศลธรรม มลทินของมรดก : การไม่ท่องเที่ยว มลทินของบ้านเรือน : ความไม่ขยัน

ธัมมัญญวรรค หมวดว่าด้วยผู้ตั้งอยู่ในธรรม ในวรรคนี้ เน้นถึงคุณธรรมที่ทำให้ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม โดยทรงแสดงไปตามหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่ทรงตรัสถึง เช่น คุณธรรมของผู้พิพากษา คือวินิจฉัยคดี และสาเหตุแห่งคดี ทั้งฝ่ายที่เป็นจริง และไม่จริง

มัคควรรค หมวดว่าด้วยมรรค ในวรรคนี้ เน้นถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ว่าเป็นทางอันประเสริฐที่สุด ทรงย้ำว่า “ทางเพื่อความหมดจดแห่งทรศนะคือทางนี้เท่านั้น มิใช่ทางอื่น” เหตุที่ทำให้ไม่พบทาง (อริยมรรค) คือไม่ขยัน เกียจคร้าน มีความคิดใฝ่ต่ำ ปราศจากความเพียร จึงไม่ประสบทางด้วยวิธีที่จะทำให้พบทาง คือ รักษา กาย วาจา และสำรวมใจ

ปกิณณกวรรค หมวดว่าด้วยเบ็ดเตล็ด ในวรรคนี้ เน้นถึงหลักธรรมทั่วไป เช่น ในเรื่องบุรพกรรมของพระพุทธองค์ ทรงสอนให้สละสุขเล็กน้อยเพื่อความสุขอันยิ่งใหญ่ ในเรื่องภิกษุโอรสของเจ้า

วัชชี ผู้เห็นชาวเมืองจัดงานสมโภช คิดจะลี้ภัยไปครองเรือน ทรงสอนว่า การบวชเป็นของยาก

นิริยวรรค หมวดว่าด้วยนรก ในวรรคนี้ ทรงสอนเรื่องนรก ซึ่งเป็นสถานที่รองรับคนชั่ว รวมทั้งผู้ที่ต้องตกนรก ซึ่งเป็นผู้ที่ทำกรรมชั่วต่างๆ เช่น ขอบกล่าวคำไม่จริง ทำความชั่ว ชำยงโกหก ว่าไม่ได้ทำ

นาควรรค หมวดว่าด้วยช้าง ในวรรคนี้ เน้นการสอนเรื่องการฝึกตน เปรียบเทียบกับการฝึกช้าง เนื่องจากช้างเป็นสัตว์สำคัญในการสงคราม การเดินทาง และเป็นสัตว์ที่ฝึกง่าย เมื่อได้รับการฝึกดีแล้ว ย่อมเป็นสัตว์ฉลาด มีความอดทนสูง ผู้ที่ฝึกตนได้แล้ว ประเสริฐกว่าช้างที่ฝึกแล้ว ผู้ที่ไม่ฝึกฝนตน พระองค์ได้ตรัสเปรียบเทียบกับหมู

คู่มือ ประโยค ป.ธ.๓ “อรรถกถาธรรมบท ภาค ๗ แปลโดย อรรถ” เล่มนี้ แปลโดยคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกล่าวถึงเนื้อหาหรือเรื่องราวหมวดว่าด้วยมลทินมีจำนวน ๑๒ เรื่อง ๒๑คาถา ในวรรคนี้ คำว่ามลทินหมายถึงกิเลสต่างๆหรือส่วนเสียต่างๆเช่นในเรื่องบุตรของคนฆ่าโคและเรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่งมลทินหมายถึงกิเลสมีรากะเป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๗/๗) ในเรื่องพระติสสเถระมลทินหมายถึงอกุศลกรรมความปราศจากปัญญาพิจารณาปัจจัย๔แล้วบริโศก (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๑) ในเรื่องพระโลลูทายิมมลทินหมายถึงการไม่ท่องบ่นมนตร์เป็นเหตุให้มนตร์เสื่อมหมายถึงความไม่ขยันหมั่นเพียรซ่อมแซมบ้านเรือนเป็นเหตุให้บ้านเรือนทรุดโทรมหมายถึงความเกียจคร้านไม่หมั่นชำระร่างกายเป็นเหตุให้มีผิวพรรณมัวหมองและหมายถึงความประมาท

ไม่รักษาทรัพย์เป็นเหตุให้ทรัพย์สูญหายไม่คุ้มครองอินทรี๖เป็นเหตุให้กิเลสเข้ามาครอบงำได้ (ขุ.ธ.อ. ๗/๑๓) ในเรื่องกุกบุตรคนใดคนหนึ่งมลทินหมายถึงความประพฤตินอกใจสามีหรือภรรยาความตระหนี่และอกุศลธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นต้น

ธัมมัญญวรรคหมวดว่าด้วยผู้ตั้งอยู่ในธรรมมีจำนวน ๑๐ เรื่อง ๑๗ คาถา ในวรรคนี้ คำว่าผู้ตั้งอยู่ในธรรมมีความหมายตามนัย เช่น ในเรื่องมหาอำมาตย์ผู้พิพากษาหมายถึงผู้ปราศจากอคติ๔ มีฉันทาคติเป็นต้นพิพากษาคติโดยธรรมในเรื่องพระฉัพพัคคีย์ หมายถึงผู้ไม่มีเวรไม่มีภัยในเรื่องพระเอกุทานชีนาสพหมายถึงผู้ไม่ประมาทในเรื่องพระลक्षणทกภททียเถระหมายถึงพระเถระผู้ตรัสรู้ อริยสังขารลุโลกุตตรธรรม๙ ประการมือหิงสาสัญญา๖ (ศีล) ทมะ (การสำรวมอินทรี) ปราศจากกิเลสในเรื่องภิกษุหลายรูปหมายถึงผู้ตัดความริษยามีปัญญาในเรื่องหัตถกภิกษุหมายถึงสมณะผู้ระงับกิเลสทั้งหลายได้ในเรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่งหมายถึงภิกษุผู้ลอยบาปทั้งหลายได้เป็นอยู่ด้วยปัญญาในเรื่องเตียรถีย์หมายถึงมุนีผู้ฉลาดเลือกตั้งแต่สิ่งดีละสิ่งชั่วในเรื่องพรานเบ็ดชื่ออริยะหมายถึงพระอริยะผู้ไม่เปียดเบียนสัตว์อื่นในเรื่องภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีลเป็นต้นหลายรูปหมายถึงผู้มีปาริสุทธิศีล๔ มีธุดงค์๑๓ ประการเป็นผู้ทรงพระไตรปิฎกบรรลุสมาบัติ๘ ได้สัมผัสเนกขัมมสุข

มัคควรรค หมวดว่าด้วยมรรคมีจำนวน ๑๒ เรื่อง ๑๗ คาถา ในวรรคนี้ คำว่ามรรคหมายถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) เป็นต้น หมายถึงวิปัสสนาปัญญาหมายถึงการมนสิการโดยแยบคายในอารมณ์๓๘ ประการอันเป็นทางแห่งปัญญา (ขุ.ธ.อ.๗/๖๖) หมายถึงการตัดป่าคือกิเลสมีรากะเป็นต้นมีสาระ

สำคัญ เช่น ในเรื่องภิกษุ ๕๐ รูป เรื่องพระปธานกัมมิกตีสสเถระ เรื่องสุกรเปรตเรื่องสัทธิดาของพระสารีบุตรเถระและเรื่องนางปฎาจาราทรงแสดงว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นทางแห่งความสิ้นทุกข์ตรัสรู้หรืออริยสัจบรรลุมรรคคือนิพพานเป็นทางพ้นจากบ่วงแห่งมารคือวิญญูในเรื่องอนิจจลักษณะ เป็นต้น มรรคหมายถึง วิปัสสนาที่พิจารณาเห็นสังขารทั้งหลายว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็น อนัตตาเป็นเหตุให้เบื่อหน่ายในทุกข์

ปกิณณกวรรค หมวดว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ดมีจำนวน ๙ เรื่อง ๑๖ คาถาเน้นถึงธรรมทั่วไปไม่ระบุชัดถึงธรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่นในเรื่องบุพกรรมของพระองค์ทรงแสดงถึงเรื่องการสละความสุขเล็กน้อยเพื่อความสุขที่ยิ่งใหญ่คือนิพพาน (ขุ.ธ.อ. ๗/๘๗) ในเรื่อง กุมาริกากินไข่ไก่ทรงแสดงเรื่องความมุ่งหวังแต่สุขเพื่อตนแล้วก่อทุกข์แก่ผู้อื่นเป็นเหตุให้ไม่อาจพ้นจากเวรได้เรื่องพระสกุณภิกษุภิกษุ ยะทรงแสดงว่าการฆ่ามารดาบิดากษัตราธิราชทั้ง ๒ พระองค์ชาว แวนแคว้นและเจ้าพนักงานได้จัดว่าเป็นพราหมณ์ผู้อยู่อย่างไรทุกข์ ความหมายของคำเหล่านี้เช่นมารดาหมายถึงตัณหาอันเป็นเหตุให้เกิดในภพต่างๆ บิดาหมายถึงอัสสมิมานะกษัตราธิราชทั้ง ๒ พระองค์ หมายถึง สัสสตทิฏฐิ (ความเห็นว่าเที่ยง) และอุจเฉททิฏฐิ (ความเห็นว่าขาดสูญ)

นिरยวรรค หมวดว่าด้วยคนทำความชั่วตกนรกมีจำนวน ๙ เรื่อง ๑๔ คาถา ในวรรคนี้ คำว่าความชั่วมีความหมายหลายนัย เช่น เรื่องปริพาชิกาชื่อสุนทรีหมายถึงการกล่าวต่อผู้อื่นด้วยเรื่องเท็จและการทำความชั่วแล้วปิดบังว่ามีได้ทำเป็นเหตุให้ได้รับผลคือตกนรก เรื่องภิกษุผู้อยู่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทาหมายถึงความทุกข์ลพุดอวดอุตริ

มนุสสรธรรมที่ไม่มีในตนเพื่อแสวงหาลาภเป็นเหตุให้ได้รับผลคือตกนรกในเรื่องนี้ทรงแสดงเชิงเปรียบเทียบให้เห็นผลต่างระหว่างความทุกข์ที่ได้รับจากความเป็นผู้ทุศีลที่บริโภคอาหารซึ่งชาวบ้านถวายแล้วต้องตกนรกหลายแสนกัปกับความทุกข์คือความร้อนที่ได้รับจากการกลืนกินก้อนเหล็กร้อนว่าความทุกข์ที่ได้รับจากการกลืนกินก้อนเหล็กร้อนนั้นมีผลน้อยกว่า เพราะแม้จะได้รับทุกขเวทนาที่ได้รับเพียงในชาตินี้เท่านั้น

นาควรรคหมวดว่าด้วยช้างมีจำนวน ๘ เรื่อง ๑๔ คาถาในวรรคนี้ คำว่าช้างแปลจากนาคศัพท์เพราะนาคศัพท์มาจากนคแปลว่าภูเขาสัตว์ที่ใหญ่โตดุจภูเขาชื่อว่านาคะ (ช้าง) (อภิธา.ฎีกาคาถาที่ ๓๖๐) นี้เป็นความหมายทางคติโลกแต่ทางคติธรรมมีความหมาย ๓ นัยคือ (๑) หมายถึงผู้ไม่ทำความชั่วทางกายวาจาและใจ (๒) หมายถึงผู้ไม่ถึงอกดีไม่ดำเนินชีวิตด้วยอำนาจราคะโทสะโมหะมานะที่ภูริอุทัจจะวิจิกิจฉาและอนุสัย (๓) หมายถึงผู้ไม่หวนกลับมาหากิเลสที่ละได้แล้ว (อง.ฉก.อ. ๓/๔๓/๑๒๑) ช้างเป็นสัตว์ที่ใช้เป็นพาหนะในการเดินทางการค้าและการสงครามเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญมากในครั้งพุทธกาลเพราะช้างเป็นสัตว์ที่ฝึกหัดได้ดี ฉลาดแสนรู้พระพุทธองค์ทรงแสดงเชิงประยุกต์เปรียบเทียบระหว่างการฝึกตนกับการฝึกช้างเปรียบเทียบระหว่างคนที่ฝึกตนได้กับช้างที่ได้รับการฝึกหัดมาดีว่ามีผลคล้ายคลึงกัน